

Кузьменко П.Б.

УДК:821.161.21 «19»-82.02

МІФОПОЕТИКА «ЛІСОВОЇ ПІСНІ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА «ДЗВІНОБЛАКИТНЕ» П.Г. ТИЧИНИ (СПРОБА КОМПАРАТИВНОГО ЗІСТАВЛЕННЯ)

Анотація. У статті подано спробу розглянути особливості осмислення представниками модерністичної літератури міфологічної спадщини, трансформацію в їх творчості канонічних міфологічних ідей, образів та сюжетів. В якості матеріалу аналізу автором взяті твори таких яскравих представників українського модернізму, як Павло Тичина (драма-феєрія «Дзвіноблакитне») та Лесі Українки (драма-феєрія «Лісова пісня»). Своєю завданням автор ставить спробу зіставлення двох вищеназваних творів з метою виявлення міфологічних складових компонентів, їх осмислення та подальшої трансформації в принципово нових культурних умовах

Ключові слова: міфологія, міфопоетика, модернізм, архетип на модель, архетип, образ, символіка.

Анотация. Статья посвящена попытке рассмотрения особенностей осмысления представителями литературы украинского модернизма мифологического наследия, трансформации в их творчестве канонических мифологических идей, образов и сюжетов. В качестве материала анализа автором взяты произведения таких ярких представителей украинской модернистской литературы, как П.Г. Тичина (драма-феерия «Звонколазурный») и Леся Украинка (драма-феерия «Лесная песня»). Основной задачей автора исследования является сопоставления двух вышеуказанных произведений с целью выявления мифологических компонентов, анализа их переосмысления и трансформации в новых культурных условиях.

Ключевые слова: миф, мифология, мифопоэтика, архетип, образ, символика, архетипный.

Summary. The aim of this article is comparison judgement and transformation canonical mythological plots, images and ideas in modernism literature. Material for the analyse was taken from Ukrainian literature XX century. Authors are poet P.G. Tychna (symbolism) and Lesya Ukrainka (neoromantic). They are spiring poets in literature of Ukrainian modernism. Analyse of their poems, especially dramas confirm, that mythological components are basis of plot and story. Modern author tried to use different type of archetypes. Usually we can find in their poems and dramas a lot of symbols with many meaning. This peculiarities make to intense suggestive line. Understanding of modern drama and poem is more difficult. Archetypical images-symbols are basis of plot, story, system of images and system of personages.

One of the aims of author of this article is describing this peculiarity using literal material of Ukrainian modernism.

Research problem of this article is comparison of two dramas enchanting spectacles. The aim of this work is identification of mythological components and their analyse. Author is trying to give a description of this phenomenon – describe transformation of canonical mythological heritage in new cultural and literary conditions.

Keywords: symdol, myth, mythology, archetype, mythopoetic.

Постановка проблеми. Звернення представників модернізму до міфологічної спадщини минувшини давно стало об'єктом наукової уваги. Так, дослідник Я. Поліщук вважає, що «у модерністичному мисленні яскраво проявилася схильність до міфологізації художнього мислення. Зокрема в ньому спостерігається широкомасштабне осмислення міфологічних сюжетів». Спираючись на вагомий місткий науково-практичний матеріал, дослідник дає визначення міфу як стійкої архетипної моделі, яка тяжіє до цілісності, оформившись у визначених образах. Міф реалізує головні можливості творчої уяви письменників. Саме тому цілком ймовірним є той факт, що названі особливості міфів стали причиною посиленої уваги представників модернізму до міфології і тяжіння до міфологізації літератури.

Мета роботи – розглянути специфіку міфопоетики «Лісової пісні» Лесі Українки та «Дзвіноблакитне» П.Г. Тичини, виявити спільні точки дотику міфологізму двох представників української модерністичної літератури, а також спільні особливості осмислення міфологічної спадщини. Також автор проявляє увагу до індивідуально-авторській трактовці канонічних міфологічних сюжетів, їхньої ренаратції в новому культурному та літературному середовищі.

Увагу до міфології вважають головною особливістю романтизму та його пізнішої форми – неоромантизму. Взагалі неоромантизм прийнято вважати особливим крилом модерністського напрямку в якому міфологізація виступає неодмінними компонентом. Яскравим тому підтвердженням є творчість Лесі Українки. Має слухність Я. Поліщук, який зауважував, що ця авторка створила блискучий зразок міфологізації своєю драмою-феєрією «Лісова пісня».

Творчість Лесі Українки, зокрема її вищеназваний твір мав певний вплив на П.Г. Тичину. Аналізуючи джерела та витоки ранньої творчості Тичини дослідник Г. Ключек зазначає, що вплив на Тичину творчості Лесі Українки. Глибина та непересічність її творів, їхня багатозначність та пластичність завжди привертала увагу Тичини. Його чутливість до художнього слова, інтерес до його секретів, на думку Г. Ключека, стали причиною уваги молодого поета до творчої спадщини Лесі Українки. І саме це підштовхнуло молодого поета до спроб створення особливої смислової поліфонічної поезії, багатоаспектних художніх творів. Впливом Лесі Українки позначена драма-феєрія «Дзвіноблакитне».

Драма «Дзвіноблакитне» засвідчила суперечливе розуміння Тичиною революційних подій 1917-1918 р.р. Цю суперечливість складають кілька думок самого автора, які створюють невизначеність та непевність явищ у навколишньому світі. Зображаючи своє ставлення до революції, автор огортає поетичний опис власного бачення революції у міфопоетику та доповнює створеними ним міфологічними образами.

Міфопоетика «Лісової пісні» має дещо інший характер. На думку Л. Скупейко міфологізація виступає фундаментальним чинником, оскільки образи «Лісової пісні» визрівали у площині фольклорної образності та міфопоетики, але сам міф надав творові лише прийоми, канву та фабульний бік, оскільки її сюжет повністю належить авторові. Таким чином, міфопоетика Лесі Українки є для письменниці своєрідним

синтезом міфології та елементів власне авторського світобачення. Тому міфологічні елементи своєрідно вплітаються у композиційний каркас твору.

Міфологічні образи драми-феєрії «Дзвіноблакитне» близькі до образів «Лісової пісні». Для Лесі Українки та Тичини спільним Лесі Українки схожий на свій міфічний прототип, творений уявою слов'янського народу. Він господар водоймища, яке свято береже, любить порядок, ретельно стежить за його дотриманням. Дещо іншим є Болотняк, якому не властива активна діяльність:

Дрімив я над болотом,
Нічого я не чув.

Не сном я снів, а злотом,
Аж поки не заснув. [6, с. 313]

Також схожими є образи Лісового Діда та Лісовика, пов'язані із давніми уявленнями про лісових духів – мешканців лісових галявин, які виступають їхнім притулком у багатьох міфах. Лісові духи стережуть спокій, охороняють секрети лісової природи. Лісовик, створений уявою Лесі Українки є втіленням гармонії природи, знавцем багатьох таємниць, охоронцем лісу. Свідченням того є його розмова з Мавкою:

Вже й сон-трава перецвітати стала.
От-от зозулька маслико сколотить,
в червоні черевики убереться
і людям одмірятиме літа [7, с. 219]

Лісовий дід у творі Тичини виступає пасивним та бездіяльним спостерігачем, що видно з його діалогів на початку твору:

Про щось мені сказала,
Ти, брате мій, не чув?
Я тільки ліг спочити
На трави, води, квіти,
А далі що... Забув... [6, с. 108]

Дані особливості мають лише одне пояснення: герої Лесі Українки відображають могутність природи, її невичерпальні можливості. Лісовик та Водяник виступають уособленням її потенціалу, а опис їхньої діяльності передає авторське бачення гармонії та впорядкованості природи. Саме неможливість зрозуміти єдність цих істот із лісом, гармонійний зв'язок їхнього життя із природою стає причиною непорозуміння між Килиною й Лукашевою матір'ю та лісовими мешканцями. Сутність їхнього конфлікту блискуче описує Куць в своїй розмові із Лісовиком: після смерті Дядька Лева, який «умів тримати з нами згоду». Він добре знав умови гармонійного співіснування із лісовими мешканцями:

Було, і цапа чорного він держить
при конях, щоб я мав на чому їздить
Я блискавкою мчу собі на цапі,
а коники стоять собі спокійно. [7, с. 259]

Зі смертю Дядька Лева та порушенням умови стосунки між мешканцями лісу та родиною Лукаша було зіпсовано остаточно. Куць заїжджає найкращих коней, відьма попсувала корів, водяник підмочив стежка, а Пропасниця б'є нещадно за те, що загидали озеро коноплями. «Вже тут навколо хати й Злидні ходять» [7, с. 259]. З цього авторка виводить наступне: буденні клопоти, постійна думки про накопичення матеріального руйнують духовний початок особистості та сприяють моральній деградації, яка й спіткала Килину та Лукашеву мати. Їхній свідомість та світосприйняття детерміновані побутовими клопотоми та матеріальними цінностями. Природа для них – майстерня, сховище об'єктів для матеріального, а не духовного збагачення особистості. Саме тому їх духовна деградація, яка проявляє себе у родинних сварках, прокльонах, стає дуже швидкою. Тобто відбувається руйнація родинних зв'язків та розпад єдності. Найбільше лихо спіткало Лукаша – Леся Українка всім ходом змалювання подій підводить читача до висновку: покарання хлопця за його зрадливий вчинок було швидким та неминучим. Лукаш зрадив свої почуття до Мавки, послухавшись матері – людини духовно обмеженої – і, погодившись на «вигідний» шлюб із Килиною (теж морально низькою людиною), відмовився від свого таланту музики перетворився на вовкулака.

Тичина, так само, як і Леся Українка, вкладає у міфологічну сповідь власні думки та переживання. «Дзвіноблакитне» є своєрідним роздумом про соціально-політичні події 1917-1918 р.р. поет прагне революційного оновлення країни, знищення старого ладу, але водночас його лякають жертви, які можуть бути принесені заради змін, яких він так прагне. Ці особливості подвійної природи революційного оновлення розкриваються в образах Души Нив та її коханого Вітру.

Душа Нив – обрах дещо близький до Мавки Лесі Українки (вона нагадує її своїми вчинками та манерою спілкування). Душа Нив є втіленням ніжності і лагідності. Ця ніжна тендітна дівчина не мислить свого життя поза природою, невіддільною частиною якої вона себе відчуває.

Іншим є Вітер – суворий та дещо жорстокий коханець Души Нив. Він прагне змін, бажає нового життя, заради якого він здатен спалити пекучим вогнем ниви. Ставлення автора до цього героя неоднозначне він симпатизує його рішучості, впевненості, але його бажання кардинальних змін шляхом революційної боротьби, війни та вогню дещо його лякає. Цей своєрідний суперечливий тандем є втіленням авторського ставлення саме до тих змін, свідком яких він був. Жорстокому Вітру не властива та жалість, якої сповнена Душа Нив, яка не бути спокійною поки «...там жита – жита не квітують, смертельно в'януть трави, квіти не спілкуються, погасають». Натомість Вітер наполягає на тому, що для оновлення світу, в якому вони живуть

«...треба, щоб ні одна хмара не пройшла над вашими нивами, ні над цим непотрібним лісом. Хай сонце справляє свій гнів божевільний над лісом, хай палить».

У своїй праці «Душа моя сонця намріяла...» Г. Клочек робить порівняння Мавки та Души Нив. Так само, як і Мавка, Душа Нив є частиною природи, вона відчуває свою спорідненість із лісом, чого також не може зрозуміти її коханий. Душа Нив не може причинити біль чи страждання живій істоті, їй страшно навіть «страшно думати, буйнуватоньки колисочки тонкі ймуть ридатоньки». Безперечно, що вона засвідчує вплив образів «Лісової пісні» на Тичину. Адже Мавка – тендітна донька лісу справжня лісова царівна, яка знає таємниці природи. Її позиція та риси вдачі яскраво розкриті в її сповіді:

А я не знаю
Нічого ніжного, окрім берези,
За те ж її сестрицею звиваю,
Але вона занадто вже смутна,
Така бліда, похила і журлива, -
Я часто плачу, дивлячись на неї
О вільхи не люблю - вона шорстка.
Осіна вже мене чогось лякає;
Вона й сама боїться – все тремтить.
Дуби поважні надто. Дика рожа
Задирлива, так само й глід і терен.
А ясен, клен і явір – гордовиті.
Калина так хизується красою,

Що байдуже їй до всього на світі. [7, с. 216]

Душі Нив властиве схоже розуміння таємниць природи вона вірить у появу Дзвіноблакитного пана – своєрідне втілення гармонії. Вони обидві відчувають незримий, тонкий, але нерозривний зв'язок із природою. Різниця полягає у яскраво вираженій міфологічності образу Мавки. В основі обох образів лежить міфологема богині Весни (давньоскандинавська Фрейя, давньогрецька Персефона), появу якої ототожнюють із весняним оновленням природи, пробудженням її сил після довготривалого зимового сну. Мавка має виразні неоромантичні риси: вона є ближчою до людей, намагається пізнати особливості їхнього побуту та життєвляштування, звичаї, традиції, обряди. Леся Українка не розкриває такі особливості цієї міфічної істоти, як вміння кружити людину у смертельному хороводі, поки в неї не зупиниться дихання.

Таким чином, зіставивши міфопоетику Лесі Українки та Тичини, можна зробити висновок, що і Леся Українка, і Тичина насичують свої твори міфологічністю. Незважаючи на те, що вони активно використовують міфопоетику, мета, яку вони переслідують неоднакова. Лесею Українку цікавить проблема морального зубожіння людини, охопленої бажанням накопичувати та володарювати, в її відірваності від природи та її подальшої духовної деградації. Тичина прагне розкрити проблему втрати людяності в умовах соціально-політичних зрушень та революційних змагань.

Висновки. І Леся Українка, і Тичина використовують міфологеми та складні образи-символи для більш виразного художнього втілення своїх поглядів. Отже, простеживши міфопоетику «Лісової пісні» Лесі Українки та «Дзвіноблакитного» Тичини у їх компаративному зіставленні можна прийти до висновку, що вона сприяла увиразненню авторської думки обох митців та посиленню психологізму їх творів.

Джерела та література:

1. Клочек Г. Д. «Душа моя сонця намріяла...» Поетика «Сонячних кларентів» Павла Тичини / Клочек Г. Д. – К. : Дніпро, 1986.
2. Мелетинский Е. М. Поетика мифа. / Мелетинский Е. М. Москва. 1976.
3. Поліщук Я. Поліфункціональність міфу в поетиці модернізму / Поліщук Я. // Слово і час. 2001 – № 2.
4. Скупейко Л. І. Міфопоетика «Лісової пісні» Лесі Українки. / Скупейко Л. І. – К. : «Фенікс», 2006.
5. Тайлер Дж. Первобытная культура / Тайлер Дж. [пер. с англ.] – М. : Политиздат, 1989.
6. Тичина П. Г. Твори у 12-ти томах. / Тичина П. Г. К., 1984.
7. Українка Леся. Твори у 12-ти томах. / Українка Леся. К : Наукова думка, 1979.